

Milleks meile puhas emakeel?

Ükskõiksest suhtumisest igapäevasesse keelekasutusse.

Emakeel – see on kõige esimene keeleline sõnadekogumik, mille omandamine ei kulge läbi sõnaraamatute sirvimise, vastavakeelse kirjanduse lugemise või grammatikareeglite mällu sööbimise. See süsteem on sootuks midagi unikaalsemat, mida laps õpib kuulmise kaudu. Nagu ka mu ema armastas lapsmulle selgitada: “Sinu emakeele annab sulle suhu emapiim; juba siis, kui sa veel väike loode olid, ammutasid vastavad teadmised kuulates välismaailmas toimuvat.” Ehkki ta sõnade tõepära pole ma raatsinud eales kontrollida, kõlab ema jagatud tarkus ikkagi mõneti loogiliselt.

Kusjuures olen ennast vaadates tihti vajunud mõttesse, püüdes teha kindlaks, mis siis õigupoolest on minu emakeel. Eristan end enamuse tuttavatest sellega, et olen kakskeelne. Seetõttu sageli pean emakeeleks nii eesti kui ka vene keelt. Ometigi põhikoolis kirjandeid kirjutades armastas tolaegne õpetaja teha minu keelelist oskust “maatasa”, kuna tema silmis olin ma ehe näide sellest, kuidas laps ei saa selgeks oma emakeele ühe laialtlevinuma keele valdamise tõttu.

Enne, kui ma üldse seaksin luubi alla, kuidas erinevad faktorid mõjutavad esmast keelt nii struktuuri kui ka muude aspektide poolt vaadatuna, püstitaksin mõned küsimused. Mis üldse õigupoolest on see “puhas” emakeel? Kuidas antud sõnadekogu “puhtust” mõõdetakse? Ja mis kõige peamine – kes üldse klassifitseerib emakeele rüpeskssaavate esemete hulka? Selgitaksin oma vaatepunkti eesti keele näitel.

Esiteks, meie vabariigi ametlik keel on loomulik keel ehk aastatuhandete vältel on seda pidevalt muudetud ja uuendatud. See, kuidas eesti keel kõlas 1000 aastat tagasi, erineb täielikult sellest, kuidas eestlane tänapäeval ennast väljendab. Igal aastal presidendi korraldatud sõnasega olen sunnitud omandama uusi, sageli ebameeldiva kõlaga, sõnu (taristu, penipaun) ning need sattuvad ühte patta koos teiste fraasidega, mis lisatakse uuendatud ÕSi (muideks antud sõnaraamatu “parim enne” on suhteliselt lühike). Lisaks eesti keeles leidub rohkelt võõr- ja laensõnu, kõne- ja kirjakeel on märkimisväärsete erinevustega. Pakendades kõik need teadmised ühte kasti, satun segadusse, sest ei suuda mõista, mida üldse “puhtaks” emakeeleks peetakse. Kas seda pidevalt uuendatava reeglistikuga? Kas eesti keelt, mida ma kõnelen või milles ma kirjutan? Kas peaksin üldse loobuma võõrpäritolu väljenditest?

Nüüd, mis puudutab aga rüpasusemeetrit, mille abil mõõdetakse keele “puhtust” – eeldan, et ühikud tõusevad erinevate faktorite mõjul. Nendeks võivad olla võõrkeele omandamine/ valdamine, liigne slängi kasutamine igapäevasuhtluses, kitsas silmaring kultuuri valdkonnas (vaeglugemus), näost-näku suhtlemise haruldus, suhtlusportaalis eneseväljendamiseks kasutatava keele ühetaolisus ja lühendatus, kirja- ja kõnekeele

sassiaetavus käsitsi tekstide loomisel ning, nagu endine emakeele õpetaja minu puhul täheldas, mitmekeelsus... Olgugi, et tegemist on ebameeldivate mõjuteguritega, pooldan siiski seda arvamust, et praegune eesti keel on saanudki oma kuju “tänu” ülalmainitud loendis esindatutele. “*To every disadvantage there is a corresponding advantage.*”¹”

Meediatundides omandatud mõiste “mass” on mõjuvõimu poolest suursugusem kui isegi kõige diktatuurlikum siniverelisest riigipea keskajal. Suur inimhulk on see, mis otsustab või mille järgi otsustatakse. Alati on rõhk enamusel, vähemus jääb aga tagaplaanile. Mass suutis riigieksamitel sagedalt sõna “kas või” kirjutades teha eksimus ning luua kahest morfeemist üks. See “viga” lõpuks võeti kasutusele ning kasvõi praegugi, oma mõtteid väljendades, tohin kasvõi igas lauses kirjutada sõna “kas või” kokku. Võibolla on minu keelekasutus vanamoodne, kuid eales pole ma kuulnud kedagi tarvitamas sõna “enekas”. Kes üldse tuli niivõrd absurdse mõtte peale lisada see sõna eesti keele leksikoni? Ehk tõesti, *selfie* on jõudnud igapäevase suhu ning pole piisavalt häa ja eestimaine, kuid siiski “enekas” on veel kohutavam, mitte ainult laensõnaks olemise pärast, vaid ka häälikute paigutus/ järjestus ei mõju mulle kui regulaarsele keeletarbijale piisavalt karismaatiliselt... Lihtsalt ei kõla.

Seega eesti keelt, emakeelt, üldse millisttahes keelt ei saa võrrelda millegagi, mis võib mustaks saada. Kohe kindlasti pole ühelgi isikul õigust isegi öelda, kuivõrd “puhas” on selle või tolle indiviidi emakeeleoskus. Tegemist võib olla arvamusega, kuid oma mõtteid ei tohi esitleda üldaktsepteeritud faktidena. Oleksin enam kui kindel, et mõni “puhtusemõõtjast ideaalseimast ideaalseim eesti keele oskuslane” ei suudaks minu praegust kirjapandut lugedes ära tabada, et olen vereliselt veerandeestlane ja kõnelen/ mõtlen tihtipeale hoopis *на русском языке*.

Igapäevaelu sisustav suhtlus varieerub inimeseti. Võibolla on tegemist stereotüüpse arusaamaga, kuid minu meelest just haritlastevahelised (kirjandusrühmituste, ühiselamu korterikaaslastest filosoofia ja maalikunsti tudengite) vestlused on sisukad, mitmekülgse sõnavaraga ja nii mõnegi taolise inimese tavalise kõnepruugi võiks ümber kirjutada kuldaväärt kirjatööks. Tavainimene üldjuhul edastab oma mõtteid lihtsama, selgema ja ühetahulise sõnavaraga. Selliseid erinevusi tingib inimeste erinev elustiil.

Selgitaksin oma seisukohti kahe fiktsionaalse inimese põhjal (paraku on nad stereotüüpsed). Saagem tuttavaks: semiootika 3. kursuse üliõpilane Ann ja 33-aastane keevitaja Vassili.

Ann oli väga pühendunud oma õpingutele. Kuigi semiootika eriala omandas ta akadeemilist haridust pakkuvast kõrgkoolis, püüdis ta oma teadmisi rakendada väljaspool ülikooliseinu. Juba rebasena hakkas ta raha teenima poseerides kunstimodellina ühes ateljees. Tema kehakurve jäädvustasid süsi, pintsli ja haamriga

---

¹ “Igal puudusel on ka analoogne eelis” W. Clement Stone

kunstiteaduste bakalaureusekraadi omandajad. Ann ei häbenenud seda tööd, vastupidi – oma muljeid jagas ta sageli semiootikutest kursakaaslastega. Nende “kamp” oli täielikult kokkukleepunud: teisipäeviti käidi teatris, pühapäeviti söödi Anni tehtud ekleere ning lürbiti peale krõbedat musta teed, isegi toidukaupluses kliendikaarte esitasid nad kassiirile üksteise järel. See, millest ja kuidas Ann rääkis, ilmselt keerleski nende tegevuste ümber. Mina kirjeldaks tema eneseväljendust richardkaljolikult sügava, teater.muusika.kino-päraselt kultuuririkka ja tuuletaskulikult mitmekihilisena.

Vassili hinded polnud põhikoolis just küll meeldivaim vaatepilt. Ometigi soovis klassijuhataja, et poisike saaks vähemalt põhihariduse omandatud ja nii ka juhtus. Sügisel astus ta kutsehariduskeskuse uustest sisse ning seal saadud praktiline haridus võimaldas tal järjepidevalt leiba teenida mitu-mitu aastat. Vassili abiellus naabrinaise vanima tütre Tatjanaga ning pere kahekordne lisa tuli aasta peale abielu. 2 aastat hiljem said kaksikud õed omale pisivenna. Tatjana otsustas, et tahab jääda koduperenaiseks, mistõttu pere ülalpidamine jäi Vassili kanda. Keevitajatöö meeldis mehele, ta oli selles osav ja töötajana väga nõutud kohalikus piirkonnas. Mees töötas pikki tunde ning koju jõudes peale naise valmistatud kapsarullide söömist heitis ta teleri ette pikali ja vajus rahulikult unne. Vassili “kullast” käed olid niivõrd tööd täis, et meelelahutuseks aega tal praktiliselt ei jäänud. Tatjanaga mees jõudis päevas rääkida kolmel korral: kodunt lahkudes ja tagasi tulles ning lõuna ajal helistades. Vassili kõnepruuk on peegeldus tema enda elust – napisõnaline, pealiskaudne ja vahest isegi monotoonne.

Usun, et keel, mida me kõneleme, on meie visiitkaart. Väga palju oleneb meie eneseväljendus meie endi elust. Seetõttu, kui konstrueerida Anni ja Vassili vaheline dialoog, võib tekkida raskusi. Üpris etteaimatav oleks, et kolmas nägu, vestluse välisvaatleja, peaks Anni lingvistilisi võimeid kõrgemaks ning tembeldaks Vassilit “ebaharituks”. Paraku me ei saa öelda, et ühe või teise igapäevane keelekasutus oleks kuidagimoodi rikutud – mõlema elu on üksteise vastand ja sinna pole midagi parata. Seega põhjus ei seisne ükskõiksuses, vaid inimeses endas.

Teine teema, mille juures sooviksin pikemalt peatuda, puudutab mitmekeelsust. Multilingvist (levinum vorm on kakskeelne *homo sapiens*) kujutab endast mitme emakeelega indiviidi. Esimene keel pole koguselt võrdne ühega ilmselt eri rahvusest vanemate tõttu. Harvem juhtub nii, et kasvatatakse oma laps sellisena mitmekeelseks olemise eeliste tõttu. Kakskeelne laps ei saa päris kaua aru, et omab sellist erilist oskust, ent juba 3-aastaselt mingis ulatuses väljendab ta end kahes keeles, oskab teha sujuvaid üleminekuid ühelt keelelt teisele ning mõlemas süsteemis mõelda, mõni suudab ka osaliselt oma juttu tõlkida. Sellisel lapsel on keelevaist ja suhtlemisioskused paremad, Dartmouth Kolledži neuroteadlaste kohaselt ka “suurem aju”².

On aga puudusi, millest võib küll jagu saada. Kakskeelse lapse areng meenutab $y=e^x$

---

² <http://www.dartmouth.edu/~news/releases/2006/10/17a.html>

[ehk teisisõnu toimub arengus ühel hetkel järsk hüpe. Hüppele eelneb aga aeglane millimeetrikõrgustest treppidest ülesminek. Tavaliselt mitmekeelne inimene võib olla nõrдинud ja isegi sotsiaalsete piirangutega, sest paralleelselt kahte keelt omandades ei ole kummaski keeles väljendamine esialgu korralik. Teadmine, et oled oma eakaaslastest aeglasema arenguga, põhjustab sotsiaalset eemaldumist teistest. Sellega tema lingvistilised oskused arengus pidurduvad ja edaspidi sõnavara püsibki kitsana. Pikaldane masendusetimeline seisund tingib ükskõiksuse. Mitmekeelne inimene ei raatsi sellisel juhul enam jälgida oma sõnade järjekorda, vahetevahel esilelöövat aktsenti või kahes keeles korruga rääkimist. Ent tegu poleks suure probleemiga, kui lapsevanemad ja õpetajad õpiksid ära mitmekeelsete eripära ja erinevuse tavalastest.

Lugesin hiljuti veebis ühte artiklit ja sooviksin ühte tekstiosa tsiteerida: “(---) miks ma suhtlusvõrgustikes niivõrd korrektselt kirjutan, alustades lauset suure tähega ning lõpetades punktiga. Miks peaksin sõpradega suheldes kirjutama teisiti kui seda näiteks koolis tehes?”³ Sooviksin kommenteerida, et keel on niivõrd mitmetahuline objekt, et erinevates olukordades kasutatakse seda erineval kujul. Täpselt nagu ametlikes kirjades ei ole paslik väljendada end kõnekeelselt, pole ka parima sõbraga sobilik kõnelda diplomaatiliselt. Tuttavatega suhtlemisel kasutatakse ka kirjutades suulisele kõnele omaseid fraase, liigne formaalsus mõjuks lihtsalt võõralt ning sõber tunneks end sellises olukorras ebamugavalt. Antud olukord oleks sama imelik, kui hüüdnimede asemel adresseeriksin oma sõpra “Sõbrana”.

Mida ma tahan aga oma tünnitäie sõnadekoguga öelda? Keelel e i s a a mõõta puhtust ning minu meelest puudub 21. sajandil elaval isikul eneseväljendamise suhtes hoolimatus. See, millist sõnavara ja grammatikat me kasutame, sõltub paljudest teguritest (olukord, haritus, vanus, võõrkeelte oskus jne). Pigem tuleks olla positiivselt meelestatud ja tunda rõõmu, et iga keel on aastatuhandetega arenenud niivõrd mitmekülgseks. Konstrueerisin kevadel ise tehiskeele ning selles kõnelemine valmistab raskusi, kuna keel on ääretult ühetaoline ega pole tulvil emotsioone. Kui eksisteeriks “puhas keel”, kaoks lingvistiline mitmekesisus, keele enda kultuur. Samamoodi nagu ühe maailmariigi loomine tingiks erinevate kultuuride kokkusulandumise.

---

³ <http://www.vabameedia.ee/vm/836/milline-on-kultuurne-keelekasutaja.html>